

GÖNÜL COĞRAFYAMIZIN ÖZGE SESİ: KAZAK TÜRK HALK ŞAİRİ KENEN AZERBAYEV VE ŞİİRİ

Salim DURUKOĞLU

Özet:

Ülkesinin tanınan ve sevilen ozanlarından Kenen Azerbayev, Kazak Türk halk edebiyatının özge bir sesi ve güçlü nefesi olarak sözü ve sazı ile Kazak yurdundan tüm Türk yurtlarına doğru genişleyen ortak ve kadim edebiyatın çağdaş yorumcusudur. 1884-1976 yılları arasında yaşayan, adı bugün doğduğu kasabaya verilen, 1981 yılında yine doğduğu ilçede adına bir müze açılan Azerbayev, dombıra eşliğinde söylediği şiir, şarkı ve türküleri ile hem Türk kültürü ve edebiyatçıları arasında hem de dünya müzik sanatçıları ve kültürü arasında kendine bir yer açmış olmasına rağmen, ülkemizde şairimizi tanıtan herhangi bir akademik yayın bulunmamaktadır.

Türklerden ve çağdaş Türk edebiyatlarından bahseden kaynaklarda ve makalelerde neredeyse adı geçmeyen, gönül coğrafyamızın bu güür ve özgür sesini; hayati, edebî kişiliği ve şiirlerinden örneklerle tanıtmayı amaçlayan yazımız, söz konusu açığı kapatmayı, ilerde lisansüstü çalışmalara konu olabilecek bu edebî kişiliği yakın plana almayı önemsemekte ve öncelemektedir. Ayrıca yazının; tarihsel süreçte, Türk boyları arasında açığa çıkan ya da yapay bir biçimde yaratılan yabancılaşmayı ortadan kaldırmaya, mesafeyi de azaltmaya yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kenen Azerbayev, Kazak Türk edebiyatı, Kazak halk edebiyatı, Kazak halk şiiri, Kazak halk müziği.

Distinctive Voice of Our Spiritual Geography: Kazakh Turkish Folk Poet Kenen Azerbayev and His Poetry

Abstract:

As one of the most known and loved poets of his country, Kenen Azerbayev is a distinctive voice of Kazakh Turkish Folk Literature and with his powerful words as his breath and saz (a long-necked stringed instrument of the lute family) is a contemporary performer of an ancient and common literature which spreads from the Kazakh

* Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi sdurukoglu@gmail.com

land to the other Turkish lands. Azerbayev lived between the years 1884-1976, and the town where he was born has been named after him and a museum named after him has been opened in the same town. Although the poems and songs he played with his *dombıra* (an ancient Turkish music instrument) established him as a distinctive poet among world musicians and in his own culture, there are not any academic publications introducing him in our country.

The aim of this study is to present this free and strong voice of our spiritual world, who is almost never mentioned in the publications and articles on Turks and Contemporary Turkish Literatures and thereby we aim to meet this deficit and give priority to this literary figure who might be the subject of graduate studies in the future. In addition to this, we believe this study will help the Turkish peoples overcome the artificial defamiliarization and narrow the gap among them which has emerged in the historical process.

Key Words: Kenen Azerbayev, Kazakh Turkish literature, Kazakh folk literature, Kazakh folk poetry, Kazakh folk music.

1. Ana Çizgileriyle Kazak Türkleri ve Edebiyatları

Tanrı Dağları'nın eteklerinde dünya yolculuğu başlayan, çok sayıda destanı ile dünyaya edebiyatı; çağlar açıp çağlar kapatacak denli gelişmiş uygarlığı, devlet ve ordu sistemi ile insanlığa medeniyeti ve siyaseti öğreten kadim Türk soyunun “nevi şahsına münhasır” boylarından biri de Kazak Türkleridir. Kazak kelimesinin “*Kaza benzeyen insan yani kuş gibi serbest, toplumdaki uzaklaşan ve kırlara çekilen isyancı, hür adam, gözü pek adam, iyi at binici, bekar, karısına söz geçirebilen sert erkek, evsiz barksız, mert, yiğit, cesur, atlı asker, serseri dolaşmak, evsiz yurtsuz gezmek.*” (Buran-Alkaya 1999: 249-250) anlamlarına geldiği, değişik araştırmacılar tarafından dile getirilmektedir.

15. yüzyıla kadar değişik Türk devletlerinin çatısı altında yaşayan Kazak Türklerinin siyasi tarihi, aynı yüzyılda Özbek Hanı Ebu'l Hayr'a başkaldırmaları ile başlar. Diğer Türk boyları olan Moğollarla, Kalmuklarla, devamında Çarlık Rusyası ve Bolşevik Devrimi'ni takip eden yıllarda komünist Rusya ile özgürlük ve toprak mücadelelerine girişen Kazak Türkleri, inişli çıkışlı yılların ardından, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile 16 Aralık 1991 tarihinde bağımsızlığını kazanır. (Buran-Alkaya 1999: 250-251)

Hâlen iki elin parmakları sayısınca özgür veya özerk yönetilen Türk devletlerinden biri olan Kazakistan'ın edebî tarihi de siyasi tarihi gibi 15. yüzyılda başlar. Kazak Türkleri boy, soy ve kültür ilişkisi ile bu yüzyıldan önceki Türk edebî birikiminin bütün eserlerini kendi eserleri olarak görür ve bu bağ ve birliktelik üzerinden gönül coğrafyamıza eklemlenir. Esasen Altay dil teorisine göre Türk, Moğol, Mançu-Tunguz, Kore ve Japon dilleri gibi yakın akraba olan ve 13. hatta 15. yüzyıllara kadar ortak kullanımla gelen dillerin (Gülensoy 2005: 21) ruh üflediği bir edebiyatı, birbirinden ayrı ve kopuk edebiyatlar olarak değerlendirmek tarihsel ve bilimsel olarak da mümkün değildir.

Türk edebiyatının asil ve asıl kaynakları, doğuş ve çıkış noktası da olan ata yurdumuza, Orta Asya'ya odaklandığımızda daha zengin örnekler ve içerik kazanır. Türkiye Türkçesinde daha az sayıda örnekle karşımıza çıkan Nasrettin Hoca fıkraları, Azerbaycan'da Molla Nasrettin adı ile neredeyse bizdeki örnekleri üçe beşe katlayacak bir külliyata ulaşır. Bizde nispeten az varyantlı Köroğlu hikâyeleri, Özbek Türkleri'nde Göroğlu'na, Ruşen Ali, Rövşan Ali'ye, Çamlıbel, Çandıbil'e dönüşür ve neredeyse beş katına yaklaşan bir hacme ve çeşitliliğe sahiptir. "Dımlaya dımlaya göl bolar, hiç dımlamazsa çöl bolar." diyen Türkmen kardeşlerimizin aksine, bize, ana yurda, bu atasözünün yarısı gelmiştir.

Bu gerçeklik Kazak Türk edebiyatı için de böyledir. Türkiye Türklerinin Nasrettin Hoca'sı, Kazak Türklerinin Hoca Nasır'ı, Keloğlan'ı Kelbala'sı, Köroğlu'su, Köroğlu'sıdır. Ufak tefek ses, söyleyiş özelliklerini dışarıda tutarsak, Türk kültürü ve edebiyatı, bütün Türk boyları ve lehçeleri arasında, fotokopi ile çoğaltılmışçasına, aynı ruha, içeriğe ve söyleyişe sahiptir. (Buran-Alkaya 1999: 252-253)

Bütün Türk soy ve boylarının ortak eserleri olan *Orhun Yazıtları*, *Kutadgu Bilig*, *Dede Korkut*, *Divanü Lûgati't-Türk*, *Atabetü'l-Hakayık*, *Codex Comanicus*, *Kıyasü'l-Enbiya*, *Nehcü'l Feradis* gibi ata yadigarı eserlerle başlayan Kazak Türk edebiyatı; çok zengin bir sözlü geleneğe, iyi işlenmiş halk edebiyatı eserlerine sahiptir. Kazak Türk halk edebiyatının başta cır / ölen (türküler), cırav veya ölenşi (türkü söyleyen kişi), cırtav / yestirtüv / könül aytuv (ağıtlar), tolgav (didaktik nitelikli şiir), batalar (dualar), carcarlar (düğünde söylenen şarkı), betaşarlar (gelin ilk eve geldiğinde öğüt / nasihatle karışık, akıl vererek şarkı söylemeleri, gelinin duvağı açılırken söylenen şarkılar), jeapazan (ramazan şarkıları), ertegi (masal), anız (efsaneler), jumbak (bilmece) adlarını alan türleri ve atasözleri, zengin bir içerikle yıllardan dillere, dillerden kulaklara ve gönüllere geçmiştir. Yine akın adı verilen Kazak halk ozanlarının atışmasına aytıs, daha çok ayrılık ve özlem duygularını dillendiren türkülerle koştasuv denir. (Kolcu 2010: 114)

Keza masal, hikâye ve destanların geniş yer tuttuğu Kazak Türk edebiyatında; Kelbala (Keloğlan) masalları, Hoca Nasır (Nasrettin Hoca), Aldar Köse ve Jiyrenşe Şeşen fıkraları; büyük aşk öykülerini anlatan, mahallî kültürden beslenen Kız Jibek (İpek Kız), Ayman Şolpan, Şakir Şekret, Bozoğlan, Kozi Körpeş, Bayan Suluv, Munlık Zarlık hikâyeleri ile ortak kültürden gelen Yusuf ile Züleyha, Leyla ile Mecnun, Tahir ile Zühre gibi hikâyelerin yanında Kobılandı, Alpamıs, Kambar Batır, Toktamış, Edige, Çora Batır, Manas, Köroğlu (Köroğlu) gibi zengin destan geleneği; Asan Kaygı, Buhkar Jırau, Mahambet Ötemisoğlu gibi jıravların (türkücüler) derlediği yahut söylediği türküler, sözlü edebiyatın bugün yazıya da geçen zengin örneklerinden bir seçkidir. Kazak

Türkleri arasında, Türk İslam kültüründen doğan Battal Gazi, Kerbela, Kırk Vezir, Ahmediye ve Muhammediye türü nazım nesir karışık destan ve şiirler de oldukça yaygındır. (Buran-Alkaya 1999: 252-253)

XX. yüzyılın başlarında ortaya çıkan, 1. Hazırlık (19. Yüzyıl), 2. Hürriyet (1905-1920 arası), 3. Sovyet Dönemi (1920'den sonraki devir) olarak üç ana döneme ayrılan çağdaş Kazak Türk edebiyatında, halkın gurur duyduğu büyük isimler yetişmiştir. Roman, öykü, uzun öykü, tiyatro, şiir, tenkit örneklerine doğru genleşen çağdaş Kazak Türk edebiyatı; Abay Kunanbayulı, Jambıl Jabayev, Muhtar Avezov, Beyimbet Meylin, Jüsipbek Aymavıtu, Ahmet Baytursunov gibi halkı her bakımdan aydınlatmaya, içinde yaşadıkları hurafe, cahillik ve aymazlık bataklığından kurtarmaya, yeni ilimlerle, gazete, mecmua, yazı ve çağdaş hayatın uygulamalarıyla tanıştırmaya yönelten büyük şairler ve yazarlar vardır.

Hemen hemen bütün dünyaca tanınan bu ünlü şairler ve yazarların yanında dünyaca ve henüz ülkemizde bile yeterince tanınmayan, Kazak Türk edebiyatı ile ilgili Türkiye'de yayımlanmış kaynaklarda ismine ve hakkında bilgilere rastlayamadığımız, esasen Kazakistan'da şairler ortamında farklı yeri olan, bilinen ve sevilen, çağdaş edebiyatın yanında halk edebiyatı geleneğini yeşerten ve yaşatan bir şair daha vardır ve bu şairin adı Kenen Azerbayev'dir.

Kazak Türklerinde bir atasözü vardır: “Kay jerdin suyun işsen, sol jerdin jırın jırla.” Anlamı “Nerenin suyunu içiyorsan, orasının türküsünü söyle, doğduğun yeri, toprağı unutma, nereye gitsen de oranın şarkılarını, türkülerini söyle.” demektir. Kenen Azerbayev, hem doğduğu hem doğduğu yerin türkülerini söyleyen ve çoğaltan adamdır.

2. Kenen Azerbayev'in Hayatı:¹

Kazak sanatında bir daha tekrarlanmayacak olan sözlerin sultanı Kenen Azerbayev; şair, besteci, şarkıcı, aynı zamanda jırav ustası olacağı hayata 19 Temmuz 1884 tarihinde Kazakistan Almatı şehri, Jambıl beldesi, Matibulak kasabasında gözlerini açar ama doğduğu günden ölene kadar Kirov adlı ilçede yaşar ve bugün doğduğu ilçeye onun adı verilir. İlçenin şimdiki adı Kenen Azerbayev ilçesidir. (Mirzahmetulı 2004: 20)

Kenen Azerbayev; şair, sanatçı bir ailede dünyaya gelmiştir. Babası Azerbayev besteci, annesi Uldan kadife sesli bir şarkıcıdır. Her gün anne ve babasının

¹ Yazıda kullanılan bütün resimler için bk.: CD 2011, Alatavdın Akıyığı–Derekti Film, (Aladağın Zirvesi–Belgesel Film), Almatı: Halıkaralılık “Türki Alemi” Telestudiyası, (Uluslararası “Türk Dünyası” Telestudiyosu).

söylediği şiirler, türküler onun şiire, şarkıya, edebiyata olan sevgisini, ilgisini artırırken ruhun gözü olan kulaklarında ve gönlünde genetik mirasın izlerini açığa çıkarır. Şarkı ve türküyle geçen mutlu günler uzun sürmez. Mutlu günlerin üstüne kara bulutlar üşüşür. Annesini 7 yaşında kaybedip öksüz kalan şairi, babası da abisinin evine bırakıp ekmek parası bulmak için şehre gider. Böylece Kenen hem öksüz kalmış hem de yetim bırakılmış olur. Çocuk Kenen, amcasının evine bir türlü sığmaz. Yengesi hep “Sen öksüz, sahipsiz başıma bela oldun.” diye onu üzer ve kargışlar, dışlar. Buna dayanamayan Kenen, evden çıkıp zengin bir adamın yanında çoban olarak işe girer.

O artık sıradan bir çocuk değildir, hayatını yaşayabilmek için büyümesi gerektiğini anlamıştır. Yaşıt çocukların karınları toktur, kaygıları, hasretleri yoktur, hep oynarlar, gülerler ama Kenen’in çobanlıkla geçen çocukluğunda ne gülmek ne oynamak vardır. Hayatın acımasız, soğuk yüzünü küçük yaşında görür. Adaletsizliği, kederi iliklerine kadar hisseder. Bir parça ekmek bulabilmek için ayaklarına batan taşlara, dikenlere aldırılmayarak dağ bayır gezer, üstelik Kazakistan ovalarında, bozkırlarında âdet olduğu üzere koyunları otlatırken binmek için bir atı bile yoktur. Yürüyerek sürüsünü otlatır. Çocuk yaşında olmasına rağmen, çektiği acılar ve sıkıntılarla hayata bakış açısı değişir, olgun biri gibi düşünmeye ve yaşamaya; sürekli sorguladığı hayatını gerçekte olamasa da hayallerinde süslemeye ve güzelleştirmeye başlar ve çabalar.

1894 yılında, henüz on yaşındayken eline dombırayı alıp, düğünlere gidip şarkı söylemeye başlayan Azerbayev; 1897 yılında, 13 yaşındayken ilk şarkısı Boztorgay’ı yazar. Kazak ve Kırgız illerinde tanınmaya başlar ve Bozkırın “Boztorgay”ı olur. 16-17 yaşlarında yazdığı Kökşolak şarkısıyla daha geniş kitlelerce tanınmaya devam eden şairin geri kalan hayatının kronolojik akışı, kaynakçada tam künyesini verdiğimiz, Kazakistan’da yayımlanan *Culdızdar Otbası (Yıldızlar Ailesi)* adlı derginin, “Anız Adam (Efsane Adam) Kenen Azerbayev” adlı özel sayısından Türkiye Türkçesine aktardığımız içerikle şu şekildedir:

1904 yılında Kırgız Manabı Şabden’in Ası’nda “Köpşilik Tında Enimi” (Toplum Dinlesin Şarkımı) adlı şarkısını yazar.

1914 yılında Jetisuya gelen Paluan Şolakla birlikte zaman geçirip 12 şarkısını öğrenir.

1916 yılında Ali Nurkocayev’in başlattığı ayaklanmaya katılır. Bu yıllarda “Attanındar” (Haydi Gidelim), “Bulbulga” (Bülbüle), “Kayran Elim Kayda” (Sahipsiz Ülkem Nerede) şarkılarını yazar.

1919-1922 yılları arasında Korday ilçesinin Revolusıya Başkanı olarak çalışır. “Şank Etpe” (Seslenme), “Jas Ekpin” (Gençler), “Ekpindilere” (Gençlere) şarkılarını yazar.

1922 yılı şairin iki oğlu Bazar ve Nazar'ın aynı günde vefat ettiği yıldır ve bu olayda canı çok yanan şair, “Ak Eşkinin Zarı” (Beyaz Keçinin Feryadı) adlı joktavı (ağıt) söyler, bu joktav sonradan halk arasında Bazar-Nazar Joktavı diye adlandırılır.

1932 yılında karısı Nasiha ve kızı Ulcanla Kırgız eline bir süreliğine göç eder.

1934 yılında Törtken ismini verdiği kızı dünyaya gelir. Ezan okutarak koyduğu adı Törtkempirbirşal'dır. Dört Nine Bir Dede anlamına gelen bu isim, yeni doğan çocukların uzun ömürlü, talihli olmaları için, dört nine bir dedenin ayaklarının altından geçirilmesi âdetini temsil eden bir isimdir. Bu isim bu söylenişle uzun olduğu için Törtken diye kısaltılmıştır.

1934 yılında Türksib Demir Yolu Göçebeli Tiyatro'nun şarkıcısı olur.

1936 yılında ilk kez Moskova'da düzenlenen Kazak Sanat ve Edebiyatının On Günlüğü'ne katılır. Kremlin büyük sarayında Jana Zan (Yeni Yasa) adlı şarkısını söyler.

1937 yılında Jambıl Jabaev ile Kafkasya'ya gidip Şota Rustaveli'nin “Jolbarıs Terisin Jamılğan Batır (Kaplan Derisini Örtten Savaşçı) Poeması'nın yazılışının 750. Yılı” anısına düzenlenen kutlama törenine katılır.

Bu yıllar, özgürlüğünü kaybetmiş Türk yurtlarının için için kan ağladığı yıllardır. Tek tip Sovyet vatandaşı yetiştirme diye özetlenebilecek Homo Sovyetikus Projesi'nin hayata geçirildiği, Cengiz Aytmatov'un babası Törekul Aytmatov gibi nice Türk soylu insanın keyfi kurşuna dizildiği, sürgüne yollandığı, yapay açlık felaketleri ile yok edildiği, Lenin ve Stalin'in demir yumruğunun tüm Türk boyları gibi Kazak Türkleri'ni de acımasızca ezdiği, soykırımı uğrattığı, Repressiya yıllarının, (Buran 2010: 163 vd.) bu makus talihin ve tarihin gölgesi Azerbayev'in üzerine de düşer. Şairin tutuklanacağı, hapis yatacağı ve işkence göreceği yıllar böylece başlamış olur. Azerbayev'in kızının tanıklığı ile olayın gerçekleşme biçimi şöyledir:

“1937 yılı Kenen dedeni de ‘halık düşmanı’ diye götürmüşler. Ordan nasıl kurtulup çıktı?”

1937 yılının kışında Jambıl Jabaev, babam, Muhammedcan Karataev olan topluluk, ‘Tbilisiye Şota RUSTAVELİ'nin ‘Jolbarıs Terisini Jamılğan Batır’ (Kaplan Derisini Örtten Yiğit) Şiiri'nin yazılışının 750 Yılı’ anısına düzenlenen kutlamaya giderler. Bir günü eve Kolhoz başkanı Sarsebek adlı kişi gelip anneme, Oraz Jandosbaev’la nasıl bir ilişkileri olduğunu sorar ve babamın Orazcan adlı şiirini alıp gider. Babam geldikten sonra onu da götürürler, annem şaşkınlığından ne yapacağını bilemeyip o sıralar bir buçuk yaşında olan beni sırtına alıp şehre gider. Orada Muhammedcan Karataev’le buluşup durumu anlatır ve o

da elinden geldiği kadar bize yardım edeceğini söyler. Bir yıl geçtikten sonra, zar zor babamı boşalttılar (salıverdiler), zayıflamış, dişleri kırılmış ve çökmüş hâlde eve döndü.” (Culdızdar Otbası 2009: 33)

1937 yılında SSCB Yazarlar Topluluğu'na katılır.

1937 yılında arkadaşı Oraz Jandosov'a yazdığı “Orazcan” adlı vefa şarkısı yüzünden yine hapse atılır. Almatı şehrindeki hapiste 5-6 ay yatıp çıkar. Bu dönemin gerçek yüzü yine kızının ağzından şöyle anlatılır:

“Babam, Oraz Jandosov ile birlikte hizmet etmişler, (çalışırlarmış). (Oraz), 1927 yılında Taşkent'e, Sovyet yönetimi istediği için gönderilir; babam da arkasından 'Koş Bol Oraz' (Görüşürüz Oraz) adlı şiirini yazmış. 1936 yılında Oraz'ı tutuklarlar ve babamı da ona şiir yazmışsın diye tutuklarlar; babamı her gün işkenceyle sorguya çekerler ama babam hiçbir kâğıdı imzalamaz, sonra da hangi sebeple ise tahliye ederler ama babam bu salıvermenin M. Karataev abimizin yardımıyla gerçekleştiğini ve hep ona minnettar olduğunu söyler.” (Culdızdar Otbası 2009: 33)

Bu yıllarda özellikle ve öncelikle dili ve millî bilinci diri tuttukları için, Türk coğrafyasının aydınları ve sanatçıları hedef seçilir, tutuklanır, biri Rus ise ikisi Ermeni olan hâkimlerden oluşan sözde ve göstermelik, tek celselik yargılamalarla, kurşuna dizilerek öldürülme hükmü verilir, daha sonra infaz için harcanan kurşunun parası da maktul ve mağdurun ailesinden tahsil edilirdi. Sankilere işkence ile düzmece bir ifade tutanağı imzalatılır, bu tutanak, idam hükmünün tek dayanağı hâline getirilirdi. (Buran 2010: 65 vd.) Azerbayev'e zorla imzalatılmak istenen kâğıt da böyle bir kâğıt olmalıdır. Şayet şair, bu düzmece itirafnameyi imzalamış olsaydı, kuvvetle muhtemel kendi ölüm fermanını da imzalamış olacaktı.

Kenen Azerbayev'in de payına düşen acıları çektiği, en çok Türklerin heder olduğu, kederlerden kederlere sürüklendiği bu bitmeyen ölüm, zulüm, işkence, katliam, kırım ve soykırım trajedisinin, bir Rus yazar tarafından tutulmuş kayıtlarını içeren “Gulag Takım Adaları” adlı iki ciltlik bir anı/belgesel roman örneği daha vardır. Kitaplar, anlatılanların hayal ürünü olmadığını, aynıyle vaki olduğunu açıklayan şöyle bir yazar notunu müteakip başlamaktadır:

“Bu kitapta hayali kişilere ve yaşanmamış olaylara yer verilmemiştir. İnsanlar ve buldukları yerler kendi isimleriyle anılmıştır. İsim yerine sadece baş harfleri yazılı ise özel sebeplerdendir. Adları geçmeyenler varsa, bu da insan hafızasının unutucu oluşundandır. Böyle de olsa her şey aynen, hikâye edildiği gibi yaşanmıştır. Tamamladığım bu kitabı sızlayan bir kalple yıllarca yayınlamadım: Çünkü hâlâ yaşayanlara karşı vazifem ve ölenlere karşı bir borcum vardı. Fakat artık kitabımın

müsveddeleri emniyet makamlarının eline geçti, bana bunu hemen yayınlamaktan başka yol kalmadı.” (Soljenitsin 1974: C 1-6)

Aleksander Soljenitsin’in gerçek olaylardan yola çıkarak yazdığı, 1918-1956 yılları arasında yaşananları kapsayan bu kitabı, Rusya’nın baştan sona tutuklama, ceza, işkence, sürgün ve infaz merkezlerine dönüştüğünü, Rusya’nın yakın dönem tarihini öğrenmek için elimize kalem yahut kitap değil bir kazma ile kürek almamız ve uçsuz bucaksız Sovyetler Birliği topraklarında her yeri kazmamız gerektiğini anlatan bir başka kanıt ve tanıklık örneğidir. Aşağıya yalnızca bir sayfadan aldığımız cümleler, kitabın neleri anlattığına dair fikir vermeye kâfidir:

“...sözünü ettiğimiz iki yıl içinde bütün Birlikte yarım milyon siyasi ve 480.000 adi suçlunun kurşuna dizildiğini anlattılar. (...) Kurşuna dizilmelerin iki değil bir buçuk yıl sürdüğünü hesaba katarsak ayda ortalama 28.000 idam yapılması gerekirdi. Tabii bütün ülkede! Peki kurşuna dizme cezasının uygulandığı kaç yer vardı? En az 150. (Bunların sayısı tabii daha çoktu. NKWD, yalnız Pskow’da birçok kilisenin bodrumlarındaki geniş odalarını işkence ve kurşuna dizme odalarına dönüştürmüştü. 1953 yılından sonra bu kiliselerin ziyaret edilmelerine izin verilmedi. ‘Dur, arşiv!’ olduğu söylenen bu yerlerin yıllarca tozu bile süpürülmedi. Restorasyon çalışmaları başlamadan önce de içerideki kemikleri arabalarla taşıdılar.” (Soljenitsin 1974: C 1-368)

Tekrar kronolojik akışa ve kaynakçada tam künyesini verdiğimiz, Kazakistan’da yayımlanan *Culdızdar Otbası (Yıldızlar Ailesi)* adlı derginin, “Anız Adam (Efsane Adam) Kenen Azerbayev” adlı özel sayısından Türkiye Türkçesine aktardığımız içeriğine dönersek, şairimizin hayatının öne çıkan, anmaya ve yazmaya değer yanları şunlardır:

1939 yılında şairin oğlu dünyaya gelir. Şairin daha önce doğan ama yaşayamayan Bazar ve Nazar adlı oğullarının da anısına, Jambıl Jabayev, bu çocuğu görmeye gelir ve çocuğa Körkem Can adını koyar.

1939 yılında SSCB Besteciler Topluluğu’nun üyesi olur.

1940 yılında Moskova’ya gidip SSCB bestecisi R. M. Gliyer’in kurduğu şair-besteciler kursuna katılır.

1941-1945 yılları arasında 2. Dünya Savaşı zamanında eline dombirasını alıp gece gündüz demeden halkın yanında olup savaşın ilk gününden itibaren “Zafer bizim vatanın olacak.” diyen şarkılarıyla halkı avutur. Şairin sesi tüm Kazak yurdunda

yankılanmaya devam eder.

1 Ocak 1945 tarihinde “Saygı” madalyasını alır.

1945 yılında ulu üstadı Jambıl’ın ölümü üzerine yazdığı ağıda yeni bölümler ekleyerek “Jambıl-Jır” adlı destanı yazar.

1947 yılında Moskova’nın Kuruluşunun 800. Yılı Kutlamaları için hazırlanan bayrama katılıp “Batır Moskova” şarkısını yazar.

1959 yılında şairin 75. doğum günü kutlanır ve bu gün ikinci defa “Saygı” madalyası ile taltif olunur.

1960 yılında şair-yazar Muhtar Avezov’la birlikte Moskova’da yapılan Doğu Folkloru Araştırmaları XXV. Dünya Kongresi’ne katılır. Bu toplantıda “Kobılandı” jürinin “Tayburul’ın Koşusu” adlı bölümünü mükemmel sesiyle ezbere söyler.

Millî direnişi örgütlemek, Türk ruhunun dirilişini sağlamak, halkın eğitim seviyesini geliştirmek için çalışan; sistem tarafından dayatılan “öncü ve büyük Rus halkı”nın ve “bilim ve kültür dili Rusça”nın “üstünlüğü”ne karşı, öz halkının, Kazak milletinin dil ve kültür savaşını ömrü boyunca sürdüren; 1930-1938 yıllarında “Kazak Milliyetçisi, Pantürkist, Alaşordacı” suçlamasıyla tutuklanarak zindana atılan, 32 aydınla birlikte yargılanıp cezalandırılan, Stalin’in 1928-1938 yıllarında yürüttüğü “aydınları imha” hareketinden mucize kabilinden kurtulabilen, inançlarını ve yazdıklarından bazılarını “açık inkara” zorlanan, 1950’li yıllara kadar sonu gelmeyen baskı ve suçlamalarla boğuşan, eserlerinin bazıları (Han Kene gibi) ölümünden 22 yıl sonra yayımlanabilen Muhtar Avezov; (Dosjan 1997: 20 vd.; Kayhan 1997: 9) öksüz ve yetim Türk dünyasının zindanlardaki sahipsiz adamlarından biridir ve bu kader Avezov ile Azerbayev’i birleştiren ortak noktalardan biridir. Kazakistanlı bu büyük sanat ve bilim adamı, doğumunun 100. yılında UNESCO’nun kararıyla “Avezov Yılı” ilan edilen 1997 yılı içinde Kazakistan’da ve dünya genelinde türlü etkinliklerle anılmış, “Abay Yolu” başta olmak üzere eserleri yeniden basılmıştır.

Azerbayev’in hayatına geri dönersek: “8 Şubat 1961 tarihinde “Kazak SSCB’nin Halk Şairi” sanımı alır.

1964 yılında şairin 80. doğum yılı tüm Kazakistan’da kutlanır. Bu yıllarda “Beş Sevinç”, “Hayran Gençlik”, “Kazakistan Bölgesi” şarkılarını yazar.

28 Ekim 1967 tarihinde “Enbek Kızıl Tuv” madalyasını alır.

1974 yılında, şairin 90. doğum yılı, Korday Dağı’nda kutlanır. Şaire en büyük “Lenin Madalyası” takılır.

12 Nisan 1976 yılında ölür. Cenazesi köyüne gömülür.

1981 yılında Kenen Azerbayev'in köyüne müzesi açılır. (Culdızdar Otbası, 2012: 40)

Ölümünden sonra, oğlu Bakıtcın ile yapılan bir röportajda, sonsuzluğa uğurlanan Azerbayev'in hayatı boyunca halk ve Hak yolunda yürüdüğü bir kez daha aşikâr olur:

“Artık bir şeyleri hissetmeye başladı mı bilmem, bütün tanıdıklarının hepsinin ismini yazıp bize verdi ve dedi ki: ‘Ben bir gün ölürüm de giderim bunlar ise bana yardım eden kişiler. Yazmasam onları bilmezsiniz, ben ölürsem onlara da haber verirsiniz. Bütün işleri devlet yapar. Ben her zaman halkın şairiydim, ağzımda hep bir Allah ve namazım vardı. Benim cenazemi Müslümanlık yoluyla (İslama uygun) çıkarın, sonrasını devlet bilir.’ derdi. Babamın mezarının yanında onun müzesi var, yeşilliklere doludur.” (Culdızdar Otbası 2009: 31)

3. Kenen Azerbayev'in Edebî Kişiliği:

Kadife sesli bir şarkıcı olan annesinin ak sütüyle, besteci olan babasının kanıyla gelen şairlik, dombıracılık yeteneği erken yaşlarda, çocukluğunda belirttilerini göstermeye başlayan Azerbayev, çobanlık yaptığı ilk gençlik çağlarında, koyunları otlatırken yere yatıp yıldızlı gökyüzüne bakıp düşünmeyi, hayal kurmayı severmiş... Yine böyle bir gün gökyüzüne bakıp hayal kurduğu, düşünerek uykuya daldığı bir gün, rüyasında birden birisinin acıyla karışık, hıçkırarak ağladığı gibi bir ses işitmiş. Merakla uyandığında gökyüzünde, tam tepesinde bir kuşun insan ağlamasına benzettiği bir sesle sürekli dönerek öttüğünü görmüş. Kuşun keskin sesinin içine işleyip, kalbini sızlattığını hissetmiş. Kuşun iniltisi ona tanıdık gelmiş. Sanki kuşun sesi Kenen gibi “Gece uykum, gündüz dinlenmem, giyecek elbisem yok, gönlüme medet yok, bu yalnızlık, bu yoksulluk yakamı bırakmayacak...” diyor gibiymiş. (Montanay 2013)

Ruh bilimcilerin yansıtma (projeksiyon) adını verdikleri kuram mucibince duygularını dış dünyaya yansıtan, özdeşim kurduğu kuşun acı bir hıçkırığa benzettiği ötüşüyle birleştiren ve kalbinin en derin yerinden gelen ilhamla bir anda şiirini söylemeye başlayan şairimizin ağzından şu sözler dökülür:

Boztorgay şırıldaysın sen jerge tuspey Çalığışu ötüyorsun sen yere konmadan
Men jurmin keşke deyi tamak işpey Akşama kadar dolaşıyorum yemek yemeden
At kılıp ak tayaktı koluma ustap Ak sopayı kendime at yapıp
Sandalıp koy artında kara keşke Dolaşıyorum koyunların ardında akşama kadar

(Montanay 2013)

Şair, “Boztorgay²/çalıkuşu, inleyerek ötüyorsun sen yere konmadan, ben ise beyaz dayağı (sopa) at edip, elime tutup, akşama kadar aç geziyorum yemek yemeden.” diye derdini, kederini, çaresizliğini bu sözlere dökmüş. Azerbayev’in gelecekteki âşıklığına, ozanlığına dair bir işaret fişeği olan, şarkıya, besteye yönelecek sevdasını uyandırıp, hevesini arttıran ilk şiiri, şarkısı, böyle ortaya çıkar. İlkler insan hayatında her zaman önemlidir, unutulmazdır ve Azerbayev bu şiiri ile ilerde ölümsüzler listesine yazdıracağı ismini ve sesini ilk kez duyurmuş olur.

Yine çobanlık yaptığı gençlik yıllarında, yaya olarak sürülerini dolaştırmasına üzülen köyün ak-sakallarından/yaşlılarından biri ona acıyıp bir küçük atı “Koyunları otlatırken, çok ayakta durma, buna binip otlat.” diye vermiş. Kenen de ona “Kokşolak” (yani çelimsiz, yaşlı, zayıf anlamında) diye isim koymuş, çünkü at sağlam değildir, yaşlı ve çelimsizdir, ayakta zor durabilen bir attır.

Genç Azerbayev bir gün atına binip gezerken bir bölük kız görür. İçlerinde o köyün en zengin adamının Şalipa adlı kızı da vardır ve bu kız çok güzel bir kızdır. Kenen, yanına gelip kendisini tanıtır, kıza tanışmak istediğini söyler, bu esnada bir yandan kızı süzen şair, kızın giyim kuşamından, atının ihtişamından anlar ki kız zengin kızdır, atı da hızlı koşan bir attır. Kız, Kenen’e yanıt vererek onun yüzüne, giderken geri dönüp omzu üstünden, biraz da küçümseyerek bakar. Daha sonra gülümseyen bir eda ile atını mahmuzlar. Kenen ise yaşlı ve zayıf atıyla kızın arkasından yetişemez ve hızlı koşmadığı için atına kızarak:

Jıldam jurşi Qoqşolaq	Haydi çabuk koş Kokşolak
Şapşan jurşi Qoqşolaq	Hızlı koş Kokşolak
Jamandatqır Qoqşolaq	Beni utandıran Kokşolak
Aram qatqır Qoqşolaq...	Öl, geber Kokşolak,

diyen dizelerle şöhretini pekiştiren ikinci şarkısı ağzından dökülür. (Montanay 2013) Böylece ikinci şarkısı ortaya çıkar. Hatta bu şarkıdan yola çıkarak daha sonra bir film de çekilir. Onun bu ilk iki şarkısı, şiiri onun adını geniş kitlelere tanıtır. O civardaki insanlar artık birbirinden duyarak Azerbayev adını tanımaya başlarlar:

2 Boztorgay, Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi sözlüklerinde, Reşat Nuri Güntekin’in ünlü romanı *Çalıkuşu*’na da isim ve esin kaynağı olan çalıkuşu türü olarak; (Koç 2003: 60) diğer sözlüklerde turgay diye de bilinen bir tarla kuşu türü olarak tanımlanmaktadır. (Parlatır 2009: 1733)

“Günler böylece geçiyorken bir gün Kenen bir rüya görmüş. Rüyasında susuzluktan içi kavrulmuş vaziyette yolda yürüyormuş, birden uzakta, büyük bir taşın üstünde oturan Sarbas adlı şairi görmüş ve o kişiye fark ettirmeden geri dönmek istemiş ama onu şair onu görmüş ve ‘Ey Azerbayın çocuğu, nereye kaçıp kurtulmak istiyorsun, gel!’ diye çağırmış. Başka çaresi kalmayan Kenen, Sarbas şairin yanına gelip, utanarak eğilip selam vermiş. Şair Kenen’e bakıp: ‘Eh zavallım, susuzluktan ölecek gibisin, al bunu iç!’ diye ayran vermiş. Kenen de kana kana içmiş. Karnı, suya doyan koyunların karınları gibi şişmiş... Uyanınca anlamış ki bu gördükleri rüya imiş. Rüyasını gidip babasına anlatmış, babası da çok sevinip, büyük koyun alıp, kurban kesmişler ve o civardaki bütün büyükleri çağırıp, rüyasını tabir ettirmişler. Onlar da ‘Sarbas şair; dünyayı terk edeli üç yıl oldu ve bu ayranı sana içirtmesini el verme duası, senin şairliğini onaylaması diye kabul et. İnşallah şairlik yolun açık olur!’ diye hep birlikte dua etmişler.” (Montanay 2013)

Türk halk edebiyatındaki bade içme, pir dolusu ya da er dolusu içme geleneğinin (Yardımcı 1993: 3) küçük farklarla devamı ve tekrarı olan bu hadisede, Türk, Yörük ve bozkır töresine ve yaşamına uygun olan bir akışla, “bade”nin yerini, “milli içeceğimiz” ayran almıştır.

Çocukluk günleri ne kadar acı ve zor olsa bile babasının verdiği terbiyeye layık olmaya, hayal direği olan şairlik yolunu tutup baba önündeki evlatlık görevlerinin hakkını vermeye çabalayan Azerbayev, artık halk içinde “şair çocuk, şarkıcı çocuk” diye günden güne, git gide ünlenir:

“Bizim Kazak halkımızın gönlinü yüksekte gösteren, milletimize ait farklılıklardan biri de söz sultanı olmayı, kadim ozanlık geleneğini yüceltmedir. Hazır cevapla söyleyebilmek, Türkiye Türkçesiyle söylersek leb demeden leblebiyi anlamak ve hafızalara özge bir ses olarak yapışıp kalacak güzellikte anlatmak, Kazak halkının asıl ve asıl yeteneklerinden biridir. Halk bunu başkalarını ruhsal ve duygusal yönden etkilemenin farklı bir yolu olarak görür. Böyle yeteneği olan kişiler vatansever, halkının geleneklerini derinden öğrenerek, gele-

neği geleceğe taşıyanlardan olur. Bu yetenekleri içinde barındıran ‘aytıs’ (atışma) diye bilinen bir Halk edebiyatı türümüz var. Yani doğaçlama söz söyleme, atışma, hazırlıksız söyleme diye bilinen bir tür.. Bu yetenek de Kenen’in mayasında vardır.” (Montanay 2013)

Sarbas adlı şairin elinden bade içen, el alan Kenen; Jetisu bölgesinin

ünlü şairlerinden olan Suyunbay, Baktıbay, Böltürük gibilerin eğitiminden de geçmiştir. Kazak Türk edebiyatı araştırmacıları, Kenen Azerbayev'i, Kazak edebiyatının kurucu isimlerinden olan büyük ozan Jambıl ekolüne bağlarlar: “Günümüz Kazakistan’ında özellikle Güney Kazakistan’da yer alan Çimkent, Jambıl, Türkistan, Otrar vb. önemli yerleşim alanlarında Jambıl ekolü varlığını yoğun bir biçimde sürdürmektedir. Ömirzak, Orımbay, Estay, Erip, *Kenen*, Ospantay, Ötep, Sayadil adlı ünlü âşıklar Jambıl’ın çıraklarıdır.” (Çınar 1996: 105)

Azerbayev dürüstlük, cömertlik, zekilik gibi erdemleriyle, hızlı cevap verebilme, güzel söz söyleyebilme ve dombırasıyla herkesin gönül telini titretebilme yeteneğiyle halk içinde hemen ve hızla tanınır. Ünlü şair Jabaev gibi Kenen Azerbayev’in şairliği de Kazak milletinin hayatıyla bitişerek beraber büyür. Jambıl’ın ünü tüm âlemden anız (efsane) olarak duyulduğunda, yanında hep şarkı söyleyerek yürüyen Kenen vardır. Jambıl’ın sanattaki şairliği, kimsenin yetişemediği rüzgâr kanatlı düldül ise Kenen de yanık sesiyle yürekleri sızlatan şarkı ve Şark bülbülüdür, ağzı dualı aksakalların geleneğiyle Jambıl’ın duasını almıştır ve onun en iyi öğrencisidir. Zamane Dede Korkut’u gibi sazıyla sözünü birleştiren Kenen Azerbayev sadece şarkıcılığıyla, şairliğiyle, besteciliğiyle değil bir de türkücülüğüyle ve masalcılığıyla da bilinir:

“Kazak Türkleri arasında türkücüler, bir türküyü söylediklerinde bazen 2-3 güne, bazen bir haftaya kadar uzayabilir. Gece gündüz demeden, sabahtan akşama kadar toplanan insanlar hiç kıpırdamadan, hayran kalarak dinlerler. Bu türden şair atışmaları ve türkü okuma etkinlikleri o zamanda ve hatta bu zamanda eğitici, öğretici, terbiye verici bir okul gibidir. Kenen Azerbayev’de o zamandaki büyük şairlerin şiirlerinin tümünü ezbere söyleyebilme yeteneği vardır. Bir yandan Er Targın, Yalnız Kaz, Bülbül ile Kukuk Kuşu ve Kırgız milletinin ünlü epos destanı Manas’ı, Ali Batır, Toyga Şaşu vs. destansı anız şiirlerini ezberleyip kendine ruhani azık edip, onların yolundan devam ederken, diğer yandan bu edebî mirası, destan anlatıcılarına özgü bir ustalıklarla geniş Kazak coğrafyasında büyük bir maharetle dillendirir. (Montanay 2013)

Onun halk şiiri geleneğinin imkânlarını kullanarak yazdıkları, yaptıkları ve söyledikleri, okuyucular ve dinleyiciler için hemen, kolay anlaşılabilir bir içeriğe sahiptir. Eserlerinin edebî değeri ve zenginliği, barındırdığı sonsuz güzellikler, bütün çağlara seslenebilme başarısı onun tekliğini, özgünlüğünü gösterir. Aytıslarda (hazırlıksız atışmalar) bile uyumun, inceliğin tüm olanaklarını kullanan şair, öz şiirlerinin çoğunu birisine arz/ithaf ederek yazar. Mesela “Yüz Yaşayan Jambıl’a”, “Sayın Kardeşim Cumabay’a”, “Sabit’e”, “Abay’a” bir de kendini anlattığı “Seksen” başlıklı şiirleri vardır. Aşağıdaki ilk şiir ünlü Kazak Türk ozanı Jambıl Jabayev’e, ikinci şiir kendisini anlatmak için, üçüncü şiir gelinine, dördüncü şiir ölen çocuklarına yazılmış şiirlerinden yapılmış alıntılardır:

Jüz Jasagan Jambılga

Adamga az emes jüz jas degen
Qoynuna qara jerdiñ kim kirmegen?
Qırıq jil joldas bolgan jayran jäke
Sağındım davısınıdı kümbirlegen

(Azerbayev 1974: 83)

Yüz Yıl Yaşayan Jambıl'a

İnsan için çok değil yüz yıl yaşamak
Koynuna kara yerin kim girmemiş?
Kırk yıldır arkadaşım olan zavallı Jäke
Gürleyen güzel sesini özledim

Seksen

Mine keldim seksenge
Juregim taza ökpem taza
Eki Känen tumaydı
Alatavga eksen de

(Azerbayev, 1974:189)

Seksen

İşte geldim ben de seksen yaşına
Yüreğim temiz ciğerim temiz
İki Kenen doğmaz
Aladağ'a (Tanrı Dağları) eksen de

Kelincan

Kuvanışım köz nurum Dina kelin
Sagan arnap mal mülk jıynap edim
Aq eşkige an qosıp aq laqpen
Talay jıldar janımı qıynap edim
Tavtekeşe tav tasqa attap ketpe
Kir jastıqtı basıma jastap ketpe
Avılında "teatr, kino" joq dep
Balamızdı qalaga tastap ketpe

(Azerbayev 1974: 168)

Gelincan

Sevincim, göz nurum Dina gelin
Senin için mal mülkümü topladım.
Ak keçile kuzusuna türkü yaktığım
Uzun zaman kendime eziyet ettim
Dağ keçisi gibi dağ taşı gezme
Kırlı yastığı başıma koyma
Köyünde "sineme, tiyatro" yok diye
Oğlumuzu şehre götürüp bırakma

Bazar-Nazar

Zarlanasın aq eşki lağına
Emşeginnen emizgen lağına
Kel ekevimiz qosılıp bir jılayıq
Jeter me eken Tanırdın qulağına

Bazar-Nazar³

Ağlamaklısın ak oğlakların için
Emzirdiğin oğlakların için
Gel ikimiz beraberce ağlayalım
Tanrı duyar belki

Matıbulaq jolimen el ötedi
Jalan qabat şapandan jel ötedi
Kerektigin balanıñ men aytayın
Kuv bas dese birevdin sözi ötedi

Matıbulak** yolundan halk geçer
İnce kaftandan rüzgâr geçer
Gerekliğini çocuğun ben söyleyeyim
Erkek evladı yok dese birisi bu söz yaralar

³ Şairin aynı gün ölen iki oğlunun adları.

**Şairin doğduğu yer.

Bala degen adamga balday eken Çocuk dediğin bal gibiymiş
Soylese tättiligi jalday eken Konuşan dili lezzetli yemek gibi
Arıp aşır alıstan kelgeninde Uzaktan yorgun argın geldiğinde
Moyınına asılıp aldaydı eken Boynuna sarılıp kandırmış

(Azerbayev 1974: 36; bu ağıdın devamı ve tamamı için bakınız: Mirzahmetuli 2004: 20)

Gönlü sıkıntıyla, pişmanlıkla dolduran bir hayattan payına düşeni alan, sonu acı ve mutsuzlukla biten, hafızasına bir acı çılgılık gibi yapışır kalan, pek çok hayat tecrübesini birbirine ekleyerek yaşayan Kenen Azerbayev'in, görüp geçirdiği en büyük trajedilerinden biri de ikiz erkek çocuğuyla bir kız çocuğunun hastalıktan peyderpey, vakitsiz ölmesi veya çocuklarının doğmadan ya da küçükken ölmeleridir. Yukarıdaki Bazar-Nazar ağıdını bu duygularla yazan, evlat acısını defalarca yaşayan şairin geriye kız çocuğu olarak tek Törtken adlı çocuğu kalıyor.

“Babam nereye giderse gitsin yanında hep ben olurdum. Babam sadece eski yazıyla, Arap harfleriyle yazıyordu. Ben okuma yazmayı öğrendikten sonra Kiril harfleriyle onun şiirlerini yazmaya başladım. Sonra yazdıklarımı gazete gibi yerlere yollamaya başladım.” (Culdızdar Otbası 2009: 32) diyen, babası öldükten sonra izinden giden kızı Törtken, babasının tüm şarkılarını, şiirlerini ezberleyip bu güne kadar getirir. Törtken, babasının “İki Kenen Doğmaz”, “Anızdar Sırı”, “Dede Kenen” adlı şiirleriyle, şarkı ve destanlarını bir araya toplayıp kitap hâline getirmiştir.

Bu şiirlerden “Aladağ Gökyüzüyle Sırlaşırken”, “Dağa Çıkmak Ne Güzel” başlıklı şarkıları dinlediğinizde, kendinizi ulu dağların rüzgârlarına bıraktığınızı, dağlarla göğe yükseldiğinizi, ağaçlarla konuşup sırıştığınızı, doğayı gözünüzün önünde canlandırıp, eşsiz hayallere daldığınızı, farklı güzel duygularla dolduğunuzu anlarsınız:

Alatav Aspanmenen Tildeskendey Aladağ Gökyüzüyle Sırlaşırken
Alatav aspanmenen tildeskendey Aladağ gökyüzüyle konuşur gibi
Kol sozıp kökpenen de küreskendey Kol uzatıp gökle güreş yapar gibi
Savlesi sansız juldız suvga tüsip Nuru sonsuz yıldız suya düşüp
Kün men ay külip kuşır söyleskendey Güneşle ay gülümseyip konuşur gibi
(Azerbayev 1974: 38)

Tavga Barsan Tamaşa Dağa Çıkmak Ne Güzel
Tavga barsan tamaşa Dağa çıkmak ne güzel

Urpaktarım okındar dep tiledim”, Torunlarım okusunlar diye diledim
(Azerbayev 1974: 112),

diyerek şair, gençlere bilenle bilmeyenin bir olmadığını, okumanın en güzel iş ve uğraş olduğunu ve her şeyin okumakla ilgili olduğunu nasihat ediyor. Türklerin bahtı okumakla açılacaktır, titreyen ve kendine dönen Türk nesli, sonsuzluk tahtına sözünü dünden bugüne getiren ve yarına götürecektir olan Azerbayev gibi zaman yapıcı (time-bender) isimlerin sayesinde oturacaktır.

Söz ülkesine özge bir sultan ve kelimelerin efendisi olan Kenen Azerbayev, gözü hiç kapanmayan, kaynağı hiç kurumayan tertemiz bir ırmağa benzer. O dürüstlüğüyle, çalışkanlığı ile “Ben sağ elimle alıp sol elimle veririm.” (Culdızdar Otbası 2009: 34) sözünde özetlediği cömertliği ile 96 yıllık hayatından damıttığı eşsiz ülküsüyle, gönül telimizi titreten saziyle, Türk kültür ve sanat hayatında “nevi şahsına münhasır”/özge, ayrı bir yer edinmiştir. Kenen Azerbayev’in, sözün büyük, büyüğü ve ölümsüz gücüyle buluşan, nesilden nesile ulaşan türküleri, şiirleri, deyişleri, Kazakistan’dan, Tanrı Dağları’ndan tüm Türk yurtlarına ve dünyaya yayılacak değerdedir.

Kenen Azerbayev’in köylüsü, kaynak kişimiz ve danışmanımız Elmira Montanay’ın, Kenen Azerbayev’in hayatındaki yeri ve önemi ile ilgili şu sözleri, şairin Kazak Türk halkı için nasıl bir anlam ve değer taşıdığını özetler mahiyettedir:

“Öğrencilerinden biri olan Ayaz Betpayoğlu, üstadı hakkında ‘O kut-sal bir şairdi, Süyinbay’dan sonra gelen Jambıl’ın öğrencisiydi, söz sultanı idi, halkımızın bülbülüydü. O büyük bir üstattı. Onu gören de görmeyen de armanda (izinde) olsun.’ demişti. Kenen Azerbayev dedemle gurur duyuyorum, evet dedem dediğimde hiç şaşırmanın. Onu ben öz dedem sayıyorum, onun ayaklarının izi olan yerlere ben de basabildiğim için mutluyum. O tek benim değil benim ilçemin ve ül-kemin dedesidir. Bizim ilçemizden Kenen dedemden sonra Sayat Me-deov, Aygül İmanbaeva, Maksat Bazarbaev gibi bir sürü şarkıcılar, şairler, yazarlar çıkmıştı ve ben de böyle yurt dışında okuyabilmemi Kenen dedemin ilçesinden çıkmamla, ondan aldığım ışık ile açıklıyorum. Bizler bu şairlerin, söz sultanlarının çocukları, torunlarıyız. Dilimiz, kültürümüz onlarla yarınlara, çocuklarımıza ulaşacak. Bu gönül insanlarını, saz ve söz ustalarını, ülkem bir kültür elçisi olarak bulunduğum her yerde tanıtmak, tanıtılabilmek benim için onur ve gurur kaynağıdır. Bu fırsatı bulmuş olmaktan sonsuz mutluluk duymaktayım...” (Montanay 2013)

Son tahlilde Kenen Azerbayev, her yazar dörtte üç nispetinde kendinden önceki dönemlerin ve sanatçıların muhassasıdır (Öztekin 2007: 673) ve her

sanatçının ufkunda başka sanatçılar vardır, her metin bir alıntılar mozaiğidir (Kolcu, 2008: 348) saptamaları doğrultusunda, hem yaşadığı dönemde söylediği hem de eserleri üzerinden tanıştığı şairlerin tavassutu üzerinden, Kazak Türk kültürünün bir sentezidir. Kızı Törtken'in bir röportajda "Babanız çoğunlukla kimlerle çok zaman geçiriyordu?" sorusuna verdiği; "Babam Almatı'daki nerdeyse tüm şairlerle birlikteydi. Muhtar Avezov, Sabit Mukanov, Gabit Müsirepov, Tayır Jarokov, Hamit Ergaliyev gibi sanatçılar, bizim eve çok gelirlerdi. Onlarla akraba gibi olduk. Babam o sıraları çok hastalanıp yattı. Sabit Mukanov ise babamı hastanelere götürüp iyileştirdi." (Culdızdar Otbası 2009: 33) sözleri, savımızın somut kanıtıdır.

4. Kenen Azerbayev Hakkında Söylenenler:

Kazak Türk halkının gönüllerini fetheden Kenen Azerbayev hakkında söylenen sözlerden yaptığımız aşağıdaki seçki, şairin devlet başkanından, sanatçılara ve halka kadar genişleyen yelpazede sevildiğini ve övüldüğünü göstermektedir:

"Halkın hayatına Kenen Azerbayev'in kattığı, onun mükemmel silinmez yarattıkları saygılı yerde duruyor." (Nursultan NAZARBAEV)

"Kenen Azerbayev hayatta da sanatta da tekrarlanmaz varlık." (Dinmuhammed KONAEV)

"Kenen Kenen der tüm halk, kendini herkese sevdirdi, aklımdan gitmez söylediği şarkılar..." (Jambıl JABAEV)

"Keneke siz kadife seslisiniz, üstelik besteci hem şair hem de soylusunuz. Halkımızın yeteneklerini yurt dışına tanıtan yeteneğinize çok razıyım..." (Muhtar AVEZOV)

"Jambıl tozuna bile yetiştirmez düldül, Kenen ise kadife sesli bülbül." (Muhammedcan KARATAEV)

"Kenen şarkı ve bestelerin baş kumandanı..." (Bavırcan MOMIŞULI)

"Kenen eskiden gelen sal seri akınlarımızın (gezgin şair) izinden geleni ve sonu..." (Gabit MÜSİREPOV) (Culdızdar Otbası, 2009: 36)

Kaynakça

Ahmetov, Prof. Dr. Zeki (1996), "Jambıl'ın Şiirdeki Ustalığı", (Kazak Türkçesinden Aktaran: Mine Baykal-Banu Mukayeva), *Bilgi*, Sayı 2/Yaz "1996

Azerbayev, Kenen (1974), *Alatav Şını/Aladağ Zirvesi (Şiirler, Destanlar, Atışmalar)*, Almatı, Yazıcı Yayınları.

- Azerbayev, Kenen (2001), *Anızdar Sıru/Efsanelerin Sırrı*, Astana, Elorda Yayınları.
- Buran, Ahmet-Alkaya, Ercan (1999), *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Elazığ, Türkiye ve Türk Dünyası İktisadi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları.
- Buran, Prof. Dr. Ahmet (2010), *Kurşunlanan Türkoloji*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- CD (2011). *Alatavdın Akıyığı–Derekti Film, (Aladağın Zirvesi–Belgesel Film)*. Almatı, Halıkaralık “Türki Alemi” Telestudiyası, (Uluslararası “Türk Dünyası” Telestüdyosu).
- Culdızdar Otbası (Yıldızlar Ailesi) (2009), No.: 19, (Sayı 19).
- Culdızdar Otbası (Yıldızlar Ailesi) (2012), *Anız Adam (Efsane Adam) Kenen Azerbayev Özel Sayısı*, No.: 4, (Sayı 40).
- Çınar, Dr. Ali Abbas (1996), “Kazak Halk Şairi Cambıl Cabaev ve Sanat Dünyası”, *bilig*, Sayı 2/ Yaz 1996.
- Dosjan, Dükenbay (1997), “Muhtar Avezov Davası–Zindanlardaki Adam”, Kazak Türkçesinden Aktaran Günhan KAYHAN, *bilig*, Sayı 5, Bahar 1997.
- Ercilasun, Prof. Dr. Ahmet B. (1993), *Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gülensoy, Prof. Dr. Tuncer (2005), *Türkçe El Kitabı*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Güzel, Hasan Celal vd. (2002), *Türkler Ansiklopedisi*, 1-21 Ciltler, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları.
- Kayhan, Himmet (1997), “bilig’den”, *bilig*, Sayı 5, Bahar 1997.
- Koç, Kenan vd. (2003), *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Koç, Kenan vd. (2007), *Kazak Edebiyatı I-II*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Kolcu, Ali İhsan (2008), *Edebiyat Kuramları*, 1. Basım, Ankara, Salkımsöğüt Yayınevi.
- Kolcu, Prof. Dr. Ali İhsan (2010), *Çağdaş Türk Dünyası Edebiyatı*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Mirzahmetuli, Mekemtaş vd. (2004), *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi Kazak Edebiyatı II*. Cilt 28, Ankara, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Montanay, Elmira (2013), (Kaynak Kişi) 1991 Kazakistan, Almatı, Kenen Azerbayev Köyü doğumlu, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü 4. sınıf öğrencisi, Görüşme Tarihleri: 15.10.2011-15.05.2014.
- Öztekin, Prof. Dr. Nezahat (2007), “Mukayeseli Edebiyat-Araştırma Tarihi ve Yöntem-”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 Fall 2007.
- Parlatır, Prof. Dr. İsmail (2009), *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara, Yargı Yayınevi.
- Soljenitsin, Aleksander (1974), *Gulag Takım Adaları*, Cilt 1-2, Çev.: Selim Taygan, Yayın Yeri Yok: Nebioğlu Yayınevi.
- Urakova, Lazzat (2008), “Kazak Halk Edebiyatında Aytıs Geleneği ve Bu Gelenek İçerisinde Jambıl’ın Yeri”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Ankara.
- Yardımcı, Mehmet (1993), *Halkbilim ve Edebiyat Yazıları*, Malatya, Açıksoz Yayınları.
- <http://musicheritage.nlrk.kz/index.php/en/page/show/283>, Son Erişim Tarihi: 07.11.2013.
- <http://www.wnsstamps.ch/en/stamps/KZ011.09>, Son Erişim Tarihi: 07.11.2013.
- http://yayinlar.yesevi.edu.tr/index.php?menu_id=75, Son Erişim Tarihi: 07.11.2013.
- <http://www.tdk.gov.tr/>, Son Erişim Tarihi: 15.05.2014.